

Dorota Kornaś

Zabawy dzieci głuchych na terenie przedszkola masowego

Dziecko głuche ze względu na swoje kalectwo rozwija się inaczej niż dziecko o normalnym rozwoju psychofizycznym. Według P. Olerone'a właśnie upośledzenie zmysłu słuchu w porównaniu z upośledzeniami innych zmysłów jest przyczyną najcięższych zaburzeń rozwoju człowieka (L. Geppertowa 1965).

Destrukcyjny wpływ uszkodzonego słuchu przejawia się w wielu dziedzinach. Najczęściej zaburzenia występują w sferze: intelektualnej, społecznej oraz w rozwoju fizycznym.

Zaburzone procesy poznawcze mają kolosalne znaczenie dla działalności zabawowej dzieci głuchych. Dzieci głuche lubią zabawy różnego rodzaju. W wieku przedszkolnym, zabawy tematyczne wykazują podobieństwo do zabaw rówieśników słyszących. W zabawach tych dominuje życie ludzi dorosłych, ich działalność zawodowa. Dzieci niesłyszące bawią się, wykorzystując wrażenia odbierane ze swojego najbliższego otoczenia. Nie może być jednak pełnego podobieństwa, co do treści zabaw dzieci głuchych i słyszących. Poznawanie bowiem otoczenia przez dzieci głuche odbywa się przy ograniczonej komunikacji językowej. Zabawy dzieci głuchych pozostają dłużej niż u słyszących na poziomie zabaw przedmiotowo-czynnościowych. Ich zabawy tematyczne są bardziej do siebie podobne i prostsze niż u słyszących (J. M. Sołowjowa 1976).

Na szczególną uwagę w zabawach dzieci z wadą słuchu zwraca fakt nadmiernej szczegółowości, pedantyzmu działań. Dzieci głuche odtwarzają w zabawie szczegółowe właściwości danej sytuacji, ponieważ nie umieją z niej wyodrębnić istoty rzeczy. Zamiast twórczo angażować się w rolę, bardzo często naśladują konkretnych ludzi, odtwarzając ich działania. Często w zabawach daje się zauważyć tendencja do stereotypowego działa-

nia. Powtarzają więc mechanicznie te same czynności, słowa, role, odtwarzają warunki, w jakich uprzednio przebiegała zabawa.

Dzieci niesłyszące w trakcie zabawy naśladowują często swoich głuchych rówieśników. Wystarczy bowiem, by tylko jedno dziecko zaczęło jakąś zabawę, a zaraz kilkoro dzieci będzie wykonywało to samo. W wielu przypadkach ci „naśladowcy” samodzielnie nie wnoszą nic nowego do zabawy (Sołowjowa 1976).

Bardzo istotne w zabawie jest używanie przedmiotów w zupełnie innej funkcji niż w życiu codziennym. U dzieci głuchych, na skutek niedorozwoju mowy, zabawy nabierają jakościowo swoistego charakteru. Dzieci te mają więc trudności przy zamianie przedmiotów dla celów zabawy.

Bariera słowna oraz brak wrażeń i spostrzeżeń słuchowych utrudniają dzieciom głuchym poznawanie świata. Utrudnia to również osiągnięcie pełnej wartości zabaw tematycznych.

Rozwój działalności zabawowej głuchych zależy w dużym stopniu od oddziaływania pedagogicznego. Przejawiają się wówczas zabawy tematyczne o różnej treści, wzbogacające słownictwo dzieci i wywołujące potrzebę kontaktowania się za pomocą mowy, zaspokajaną w toku zabaw (op. cit.).

Dziecko głuche nie ma dostępu do doznań typu wyobraźnia, fantazjowanie, wrażliwość uczuciowa, sugestia. Odbija się to niekorzystnie na jego sferze emocjonalnej i ogólnym rozwoju osobowości. Pewną rekompensatą jest zmysł wzroku i rozwijanie twórczości plastycznej. Pomaga to we wzbogaceniu analizy i syntezy, ułatwia porównywanie i różnicowanie oraz uogólnianie. Należy więc kłaść nacisk na twórczość plastyczną, która pozwoli ujawnić niezaspokojone potrzeby emocjonalne, określi poziom intelektualny i poznawczy dziecka, ukaże braki.

Dzieci niesłyszące w wieku przedszkolnym mają dwa rodzaje zajęć: samodzielne i pod kierunkiem nauczyciela. Pierwsze z nich przebiegają samodzielnie. Rola osoby dorosłej polega na dostarczeniu dzieciom odpowiednich zabawek oraz zapewnieniu miejsca do zabawy. Drugi rodzaj stanowią zajęcia zorganizowane przez nauczyciela. Prowadzone są takie zajęcia, jak: porządkowo-higieniczne, nauczanie mowy, ruchowe, gry i zabawy konstrukcyjno-plastyczne, nauczanie liczenia. Gry i zabawy ruchowe dają możliwość zaspokojenia potrzeby ruchu, wprowadzają wesołą nastrój, dobre samopoczucie oraz rozwijają sprawność ruchową, doskonałą chód, bieg, podskok, rzut, wspinanie, pokonywanie przeszkód (Gałkowski 1983).

Zajęcia plastyczno-konstrukcyjne odgrywają rolę w kształtowaniu osobowości dziecka głuchego, uwrażliwianiu go na zjawiska wizualne i ich

związek na rozwój emocjonalny oraz swobodne wyrażanie przeżyć i doświadczeń w twórczości plastycznej.

Celem zabaw konstrukcyjnych jest rozwijanie sprawności manualnej oraz koordynacji wzrokowo-manualnej. Zabawy te uczą koncentrowania uwagi na jednym przedmiocie, co ułatwia odczytywanie mowy z ust, jak również stwarzają warunki do uczenia mowy. Dziecko uczy się mówić o czynnościach, jakie wykonuje, o celach budowania przedmiotów, oraz o materiałach, z których je robi. Kształtuje się też sprawność manualną, co stanowi równocześnie materiał do rozwijania mowy (Gałkowski 1983).

Badania własne

Celem badań było ukazanie działalności zabawowej dziecka głuchego w grupie specjalnej na terenie przedszkola masowego oraz przedstawienie rodzajów zabaw najistotniejszych dla procesu rewalidacji dziecka z wadą słuchu.

Zastosowano następujące metody badawcze: wywiad z nauczycielem i rodzicami oraz obserwację. Obserwowano podstawowe rodzaje zabaw, tzn: zabawę spontaniczną, gry i zabawy z regułami, zabawy konstrukcyjne i zabawy tematyczne.

Powyższe metody badawcze pozwoliły na zgromadzenie wielu istotnych danych o dziecku, o jego zachowaniu podczas zabaw. Obserwacja była uczestnicząca, miała postać próbek czasowych wg ściśle określonego wcześniej schematu, zawierającego typowe zachowania podczas określonej zabawy z możliwością wielu wariantów wyboru. Pojawiające się cechy zachowań wystarczyło zakreślić na arkuszu obserwacji, co znacznie ułatwiało cały przebieg badań.

Wywiad z nauczycielem i rodzicami prowadzono indywidualnie wg wcześniej przygotowanego arkusza. Pozwoliło to na uzyskanie wyczerpujących i dokładnych odpowiedzi od badanych.

Badania prowadzono w latach 1988-89 na terenie przedszkoli nr 99 os. Stalowe i 61 ul. Podzamcze. Tam też funkcjonują grupy specjalne dla dzieci z wadą słuchu, prowadzone przez surdopedagogów.

Łącznie badaniami objęto 15 dzieci, w tym 6 chłopców i 9 dziewczynek w wieku od 3 do 6 lat; sześcioro z nich pochodziło z rodzin inteligenckich, a dziewięcioro z robotniczych. Warunki materialne, jak i mieszkaniowe oceniono w większości jako dobre.

Ubytek słuchu badanych dzieci, to odpowiednio: 60 dB, 80 dB, i powyżej 80 dB. Zastanawiającym pozostaje fakt, że aż u 13 dzieci przyczyna utraty słuchu pozostaje nieznana, a tylko dwoje ma głuchotę nabytą.

Większość dzieci (9) ma rodzeństwo słyszące. Prawie wszystkie dzieci (14) posługują się aparatami słuchowymi w czasie pobytu w przedszkolu, jak i w domu rodzinnym.

Badane dzieci pozostają w normie intelektualnej, fizycznej i psychicznej.

Większość dzieci niesłyszących (12) nie posiada własnego pokoju, lecz ma miejsce-kącik, gdzie może swobodnie bawić się. Bardzo istotnym dla procesu rewalidacji jest fakt, iż wszyscy rodzice badanych przedszkolaków przejawiają postawę akceptującą wobec swego dziecka. Podkreślają również (11 rodziców), że znaczny wpływ na postępy w procesie rewalidacji (oprócz ich wkładu) mają nauczycielki grup specjalnych, jak i środowisko przedszkola masowego, które pełni rolę czynnika dopingującego dzieci, jeśli chodzi o sposób porozumiewania się z otoczeniem.

Tab. 1. Sposób porozumiewania się z otoczeniem

Sposób porozumiewania	Wywiad:	
	z nauczycielem	z rodzicami
mig	–	–
gesty naturalne	7	5
daktylografia	–	–
mowa	1	1
mowa + gesty naturalne	7	9
mowa + daktylografia	–	–

Z tabeli 1 wynika, iż dzieci niesłyszące na terenie przedszkola masowego starają się porozumiewać mową opartą na słowie i gestami naturalnymi, które wspomagają niedostatki w zasobie słownika czy trudności artykulatoryjne. Ciągły kontakt ze środowiskiem ludzi słyszących (pobyt w domu rodzinnym, a nie w internacie) jest wystarczającą motywacją i wręcz zachętą do posługiwania się mową dźwiękową przez dzieci głuche.

Większość badanych dzieci posiada w domu tradycyjne zabawki, natomiast połowa z nich dodatkowo: zabawki zmechanizowane i zabawki-instrumenty muzyczne.

Na terenie przedszkola dzieci bawią się analogicznie, jak w domu.

Tab. 2. Wybór partnera do zabawy

Sposób zabawy	Wywiad:	
	z nauczycielem	z rodzicami
samo	5	4
z rówieśnikiem głuchym	4	12
z rówieśnikiem słyszącym	11	2
z dorosłymi	1	1

Z tabeli 2 wynika, że dzieci po pobycie w przedszkolu mają częstszy kontakt z rówieśnikami słyszącymi czy kolegami z „podwórka”. Natomiast na terenie przedszkola w zasadzie ograniczają się do towarzystwa z własnej grupy. Podyktowane jest to najczęściej ścisłym podziałem na grupy przedszkolne, rodzajem zabawy, czy trudnością w porozumiewaniu się, czy wręcz całkowitym podporządkowaniem się dzieciom słyszącym, które narzucają styl i rodzaj zabawy. Dlatego znacznie pewniej czują się we własnej grupie, gdzie bardzo chętnie bawią się w zabawy tematyczne i konstrukcyjne. Jeśli tylko nadarzy się ku temu okazja, spontanicznie organizują i podejmują zabawę. Domagają się przydzielenia roli lub zabawki, choć częściej wypełniają tylko swoją rolę. Do zabaw włączają się chętnie w momencie, gdy zacieka ich temat zabawy lub atrakcyjne są zabawki, rzadziej zaś, gdy zabawa jest nowa. W swoich zabawach często naśladują działanie dorosłych, jak i swoich kolegów. Podczas zabaw konstrukcyjnych o charakterze plastycznym często przerywają pracę, by zobaczyć efekt pracy obok siedzących dzieci. Powyższe przerwy powodują, iż np. rysunek jest niestaranny, ubogi w barwy, czy nieprawidłowo rozmieszczony na kartce. Zdecydowana większość poprawnie posługuje się przyborami i jest sprawna manualnie.

Emocje, jakie towarzyszą tego typu zabawom, to: radość z zakończenia pracy, chęć zademonstrowania jej nauczycielowi i dzieciom, bardzo często domagają się oceny wykonywanej pracy w postaci umieszczenia przykładowego rysunku na wystawce przedszkolnej.

Zaprezentowane wyniki są tylko fragmentem szerokich badań związanych z aktywnością poznawczą dzieci głuchych w wieku przedszkolnym a rozwojem ich zabaw.

Integracyjny system kształcenia dzieci z wadą słuchu w wieku przedszkolnym zapewnia korzystne warunki do wszechstronnego rozwoju i dobrego funkcjonowania w życiu społecznym. Akceptacja ze strony rówieśników słyszących stanowi cenną pomoc w rewalidacji i rozwoju dzieci niepeł-

nosprawnych. Stały kontakt ze środowiskiem ludzi słyszących, specjalistami z dziedziny surdopedagogiki i domem rodzinnym jest optymalnym układem, gwarantującym prawidłowy rozwój dziecka. Wiek przedszkolny, to swoisty okres rozwoju zabaw i aktywności poznawczej dziecka. Prawidłowo i systematycznie realizowany proces wychowawczo-dydaktyczny gwarantuje, iż pomyślnie będzie przebiegać proces czynności poznawczych dziecka, a tym samym zabawy będą adekwatne do wieku, bogate w treści, jak i mowę dźwiękową, która stanowi istotę rewalidacji.

Literatura

Psychologia dzieci głuchych, red. J. M. Sołowjowa, WSiP, Warszawa 1976

Gałkowski T., Stawowy-Wojnarowska I., *Wychowanie dzieci głuchych w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1983

Geppertowa L., *Elementy psychologii i pedagogiki dzieci głuchych*, w: *Materiały do nauczania psychologii*, pod red. L. Wołoszynowej s. IV, tom IV

Gałkowski T., Kunicka-Kaiser J., Smoleńska J., *Psychologia dziecka głuchego*, PWN, Warszawa 1976